

ний у країні фахівець в галузі пірогенних процесів, професор Н. Н. Ворожцов, С. А. Фокін, Г. Н. Гулінов та інші вчені й інженери.

Серед найбільш визначних робіт О. П. Лідова слід указати на: 1) спосіб електролітичного білення та приготування хлорнуватокислих солей, розроблений ним у 1880–1883 рр. спільно з В. А. Тихомировим. Зразки білення та солей були першими, експонованими на Московській промисловій виставці 1882 р. й Усесвітній Віденській виставці 1883 р.; 2) вивчення елаїдинової реакції; 3) вироблення методу безпосереднього вагового визначення газоподібного азоту в газових сумішах; 4) дослідження інертної частини повітря; 5) нові прийоми вагового визначення питомої частки газів.

Професора Харківського технологічного інституту О. П. Лідова не стало раптово від тифу 11 серпня 1919 р. Він залишив після себе видатні роботи в галузі органічної хімії.

У музеї НТУ «ХПІ» О. П. Лідову відведено стенд, де зберігаються старі фотокартки й роботи з його особистим підписом, а також деякі інструменти, з якими він працював. Його ім'я поряд із найпочеснішими випускниками та професорами вписане в історію Національного технічного університету «Харківський політехнічний інститут».

Голосняк О., Дудко М.
НТУ «ХПІ»

ПЕРІОДИ ІСТОРІЇ НАЦІОНАЛЬНОГО ТЕХНІЧНОГО УНІВЕРСИТЕТУ «ХАРКІВСЬКИЙ ПОЛІТЕХНІЧНИЙ ІНСТИТУТ»

Майже стотридцятирічний досвід діяльності нашого університету можна, на наш погляд, поділити на чотири періоди, кожний із яких має цінність передусім у пізнавальному плані та практичному застосуванні досвіду. Межі кожного із цих періодів, звичайно, умовні.

Перший період (1885 – початок 1920-х рр.) починається з моменту відкриття Харківського практичного технологічного інституту 1885 р. У ці роки формувалася науково-педагогічний колектив, змінювалася матеріально-технічна база навчання й науково-дослідної роботи, формувалася склад видатних учених у галузях: а) механіки – В. Л. Кирпичов, К. О. Зворикін, В. С. Кнаббе, О. І. Предтеченський; б) фізики – О. К. Погорелко, М. П. Клобуков, М. Д. Пильчиков; в) хімії – М. М. Бекетов, Є. І. Орлов, І. П. Осипов та ін. Науково-педагогічні

представники технологічного інституту співпрацювали з працівниками наукових товариств Харкова (найбільш плідно – із Харківськими відділеннями Російського технологічного товариства й Південноросійського товариства технологів).

Можна назвати дві риси в організації науково-дослідної роботи: 1) стажування й підготовка професорів за кордоном, написання на основі узагальнення зарубіжного й вітчизняного досвідів наукових праць, підручників; 2) проведення науково-дослідної роботи в лабораторіях інституту (фізичні, хімічні та ін. досліді).

Із початком Першої світової війни навчальна робота в Харківському технологічному інституті поступово згортається, науково-дослідна робота спрямовується на задоволення потреб війни – виготовлення ліків тощо.

У 1920-і рр. діяльність технологічного інституту активізується й завдяки об'єднанню технологічного та жіночого політехнічного інститутів.

Другий період (1920-і – 1930-і рр.). В інституті розділено навчальну й наукову роботи. У зв'язку із цим виникає інтерес до діяльності науково-дослідних кафедр ХТІ. Слід зазначити, що всі досліді проводяться за державним замовленням і фінансуються державою. Науково-дослідну роботу очолюють професори дореволюційного періоду, серед яких П. М. Мухачов, Г. Ф. Проскура, М. І. Кузнецов, О. Й. Гундер, П. П. Копняєв та ін.

Аспірантура під їх керівництвом готує перших радянських науковців, серед яких ми натрапляємо на імена майбутніх професорів й академіків: Б. Н. Тютюнникова, В. Т. Цветкова.

Із початку 1930-х років інститут поділено на п'ять навчальних закладів, у кожному з яких щорічно зростає кількість студентів. Обсяг виконання науково-дослідних робіт на потреби індустріалізації Радянського Союзу збільшується. Варто відзначити зародження наукових шкіл, очолюваних такими видатними вченими, як М. Ф. Семко, В. І. Атрощенко, С. М. Фертик, Г. Ф. Проскура та ін.

У третьому періоді діяльності інститутів, які входили до складу ХТІ, поряд із навчальною відбувалася й науково-дослідна робота для потреб воєнного виробництва. Після війни до початку 1950-х рр. виснажливо працювали педагогічний колектив і студенти, відновлюючи з руїн навчальну базу, лабораторії і майстерні. Зроблено перші вдалі спроби до співробітництва з промисловим виробництвом, яке також постраждало в роки Великої Вітчизняної війни. Одним із таких проектів, наприклад, було створення комплексних бригад із науково-педагогічних працівників механіко-машинобудівного, хіміко-технологічного,

електротехнічного інститутів та інженерів і стахановців підприємств із метою запровадження у виробництво новітніх досягнень науки зі значним економічним ефектом і підвищенням кваліфікації інженерно-технологічних працівників і робітників підприємств.

Четвертий період (1950-і – донині) розпочинається із початком науково-технічної революції, у ньому виділяють три підперіоди: 1) 1950–1960-і рр.; 2) 1970–1980-і рр.; 3) початок 1990-х – донині.

У I підперіоді готували інженерів і науковців, удосконалювали навчальні програми, відповідно до вимог першого етапу НТР удосконалювали конструкції та технології виробництва, машин, енергетичних засобів, створювали нові види матеріалів тощо. У цей час з'явилися такі форми співпраці науковців і виробничників, як міжзаводські школи й семінари новаторів, курси підвищення кваліфікації інженерів і керівників виробництва. Ректор ХПІ М. Ф.Семко запропонував таку ефективну форму організації діяльності вчених, як структурні, базові лабораторії. 1960 р. із 19 лабораторій, які працювали в Харкові, 16 були в ХПІ, усього ж в Україні їх нараховувалося 37. У подальшому ці лабораторії перетворено на галузеві.

II підперіод пов'язаний з електронною автоматизацією. Як і в попередні роки, створюють нові факультети й кафедри, на яких готують інженерів із таких перспективних спеціальностей, як автоматизовані системи управління, промислова електроніка, обчислювальні машини, кріогенна техніка та ін.

Починають працювати Сумська та Кременчуцька філії, факультет на Харківському тракторному заводі, Світловодський загальнотехнічний факультет. Слід зазначити, що, окрім навчальної та науково-дослідної роботи, в інституті в усі роки поліпшували умови праці, життя, оздоровлення й відпочинку, що створювало сприятливий моральний клімат у колективі. Підтвердженням тому є нові студентські гуртожитки, житлові будинки для викладачів та аспірантів, відкриття профілакторію й оздоровчих таборів тощо.

III підперіод заслуговує окремого вивчення й дослідження. Розпад Радянського Союзу, руйнування економічних зв'язків – усе це негативно позначилося на діяльності НТУ «ХПІ», але він зумів із честю подолати кризові явища, не тільки зберегти, але й примножити потенціал навчання й науково-дослідної роботи, зберегти традиції, закладені попередниками. Цю працю гідно оцінено – НТУ «ХПІ» визнано одним із провідних центрів навчання та наукової роботи не лише в Україні, але й далеко за її межами.

Хочемо ще раз підкреслити, що кожен із цих періодів потребує більш детального вивчення.